

Sygn. akt V CK 806/04

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 czerwca 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Jan Górowski

w sprawie z powództwa "M.(...)" Sp. z o.o. w W.

przeciwko Przedsiębiorstwu "W.(...)" Sp. z o.o. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 24 czerwca 2005 r., kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 14 maja 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w części uwzględniającej powództwo (pkt I) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód „M.(...)” spółka z o.o. w W. domagał się zasądzenia pod pozwanego Przedsiębiorstwa „W.(...)” spółka z o.o. w W. kwoty 223.735,46 zł, stanowiącej wynagrodzenie za montaż automatyki wentylacyjnej w ramach inwestycji pod nazwą „Rozbudowa C.(...) w W.” (153.185,91 zł) oraz inwestycji pod nazwą „Zakład (...) w O.” (70.549,55 zł). W związku z częściową zapłatą należności przez pozwanego powód, po dokonaniu określonych zaliczeń dokonanych przez pozwanego wpłat, zmienił

powództwo i domagał się zasądzenia kwoty 126.126,21 zł z ustawowymi odsetkami od poszczególnych składających się na nią należności. Zmiana polegała na ograniczeniu pierwotnego żądania do kwoty 107.948,21 zł, a następnie rozszerzeniu żądania o kwotę 18.178 zł stanowiącą należność z faktury nr (...).

Prawomocnym wyrokiem częściowym z dnia 28 listopada 2000 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 42.994,12 zł obejmującą należność z faktury nr (...) oraz kwotę 24.816,12 zł uznaną przez stronę pozwaną.

Pismem procesowym z dnia 19 marca 2001 r. pozwany kolejny raz zmienił żądanie domagając się zasądzenia kwoty 107.948,21 zł z ustawowymi odsetkami liczonymi od nowo ustalonych kwot oraz terminów, będących wynikiem zaliczeń wpłat pozwanej w pierwszym rzędzie na odsetki.

Strona pozwana wносиła o oddalenie powództwa. Podnosiła, że skutecznie potrąciła z dochodzonej przez powoda kwoty wzajemne wierzytelności z tytułu kar umownych w łącznej kwocie 64.452 zł, a nadto na podstawie wyroku częściowego zapłaciła kwotę 42.994,12 zł.

Wyrokiem z dnia 18 czerwca 2002 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo w oparciu o następujące ustalenia.

Powód jako wykonawca i pozwany jako zamawiający zawarli w dniu 11 września 1998 r. umowę której przedmiotem było wykonanie montażu automatyki wentylacji w inwestycji C.(...) z terminem zakończenia do dnia 7 października 1998 r. Strony określiły wynagrodzenie ryczałtowe na kwotę 170.000 zł plus VAT. W dniu 22 stycznia 1999 r. strona pozwana poinformowała pisemnie powoda o obciążeniu go karami umownymi za nieterminowe wykonanie robót w łącznej kwocie 35.020 zł. Powód odmówił zapłaty kar jako naliczonych bezzasadnie. W odpowiedzi na wezwanie powoda z dnia 25 lutego 1999 r. do zapłaty kwoty 267.842,50 zł pozwana spółka dokonała zapłaty kwoty 19.898,17 z oznaczeniem dowodu wymagalności na fakturę nr 383/98. następnie pismem z dnia 7 czerwca 1999 r. Uznała wysokość zadłużenia i przesłała powodowi harmonogram spłaty, zobowiązując się do uregulowania całej zaległości do dnia 25 sierpnia 1999 r. Kolejnym pismem z dnia 9 czerwca 1999 r., strona pozwana potwierdziła wysokość zadłużenia, jednak zwróciła się do powoda o odstąpienie od naliczania odsetek w zamian za terminową spłatę zadłużenia oraz o nienaliczanie kar za zwłokę w wykonaniu inwestycji C.(...). Obie inwestycje oddane zostały przez powoda z wadami. Ostatecznie w obiekcie w O. instalację automatyki agregatów (...) wykonał na zlecenie pozwanego inny wykonawca, wystawiając fakturę za wykonane prace na kwotę

8.399,70 zł. Pozwany obciążył powoda karami umownymi za nieterminowe wykonanie tych prac. Przedstawiciele obiektu C.(...) wystosowali do pozwanego noty obciążeniowe z wezwaniem do zapłaty kwot 254.743,59 zł i 149.849,17 z tytułu kar umownych za opóźnienie w usunięciu wad.

Sąd Okręgowy uznał, że strona powodowa nie udowodniła wysokości przysługującego jej według żądania pozwu roszczenia. Wskazał, że powód nieprawidłowo zaliczył częściowe zapłaty dokonywane przez pozwanego na poczet odsetek długów najdawniej wymagalnych mimo, że dłużnik wskazywał dług, który miał być daną zapłatą zaspokojony oraz nie uwzględnił w swym żądaniu przyznanej dalszej wpłaty pozwanego.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył apelacją powód.

Sąd Apelacyjny podzielił zarzut skarżącego, iż Sąd Okręgowy stwierdzając nieudowodnienie przez powoda wysokości przysługującej mu od pozwanego wierzytelności, nie ustalił sposobu zaliczenia przez powoda na poczet wynagrodzenia za roboty montażowe wpłat dokonywanych przez pozwanego, a tym samym dowolnie przyjął, że zaliczenie jest niezgodne z zasadą wyrażoną w art. 451 § 1 k.c. W związku z tym dopuścił w postępowaniu apelacyjnym dowód z opinii biegłego na podstawie którego ustalił, że dochodzona przez powoda kwota 107.948,21 zł została wyliczona przy uwzględnieniu zaliczeń wpłat, dokonywanych przez pozwanego na rzecz poszczególnych faktur, w pierwszym rzędzie na poczet odsetek. Tym samym zaliczenie zapłat leżące u podstaw wyliczenia dochodzonego roszczenia dokonane zostało zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 451 § 1 zd. 2 k.p.c. Ten sposób zaliczenia - w pierwszym rzędzie na poczet odsetek - stanowi ustawowe uprawnienie wierzyciela i dłużnikowi nie przysługuje co do takiego sposobu zaliczenia sprzeciw. W związku z tym - jak stwierdził - bez znaczenia dla oceny cywilnoprawnych skutków zaliczenia przez powoda zapłat pozwanej pozostaje ustalenie biegłego wskazujące na nieewidencjonowanie tych zaliczeń w zapisach księgowych powoda. Zapisy księgowe stanowią bowiem wewnętrzną sprawę wierzyciela i jak wynika to z opinii biegłego, mogą być dokonane po całkowitej spłacie zadłużenia.

Jednocześnie wskazał, iż nie uzasadnia to uwzględnienia w całości dochodzonego przez powoda roszczenia. Pozwany w piśmie procesowym z dnia 22 maja 2001 r. zgłosił bowiem zarzut potrącenia wierzytelności wzajemnych w łącznej kwocie 64.452, zaś Sąd Okręgowy przedstawionych do potrącenia i kwestionowanych przez powoda wierzytelności nie rozważył.

Kierując się powyższym, Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem zmienił wyrok Sądu Okręgowego przez uwzględnienie powództwa co do kwoty 43.493,61 zł, zasądzając ją z ustawowymi odsetkami od kwot częściowych i dat szczegółowo w sentencji wskazanych, oraz uchylił wyrok Sądu Okręgowego w części oddalającej powództwo co do kwoty 64.454,60 zł i orzekającej o kosztach, i w tym zakresie przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania apelacyjnego.

W kasacji pozwanego, zaskarżającej wyrok Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo, skarżący z powołaniem się na obie ustawowe podstawy zarzucił:

1/ błędną wykładnię art. 451 § 1 zd. 2 poprzez przyjęcie, że zaliczenie zapłat leżące u podstaw wyliczenia dochodzonego roszczenia dokonywane było zgodnie z wyrażoną w tym przepisie zasadą,

2/ niezastosowanie art. 5 k.c. w zw. z art. 451 § 1 k.c. zd. 2 wobec niepowiadomienia dłużnika o zaliczeniu wpłat na poczet należności ubocznych, inaczej niż to wynikało z informacji zawartej w potwierdzeniu sald, aż do dnia 8 maja 2000 r.,

3/ naruszenie art. 232 zd. 2 k.p.c. i art. 241 k.p.c. w z. z art. 391 k.p.c. poprzez dopuszczenie przez Sąd drugiej instancji z urzędu dowodu z opinii biegłego rewidenta nie wskazanego przez stronę powodową i uzupełnienie w ten sposób materiału dowodowego,

4/ naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. i art. 227 k.p.c. w z. z art. 391 k.p.c. przez niedokonanie przez Sąd drugiej instancji wszechstronnej oceny mocy dowodowej zebranych w sprawie dowodów i nieuwzględnienie wskazanej przez pozwanego i potwierdzonej przez biegłego okoliczności odmiennego sposobu zaliczeń w ewidencji księgowej pozwanego (wyłącznie na poczet należności głównej), dokonanie ustaleń sprzecznych z treścią zebranego materiału dowodowego co do wysokości i okresów wymagalności poszczególnych kwot, a przede wszystkim pominięcie okoliczności, że powód dokonał zarachowania wpłat i złożył w tym zakresie oświadczenie w formie potwierdzenia salda ksiąg rachunkowych na dzień 31 grudnia 1999 r. na kwotę 100.526,32 zł, zgodnie ze wskazaniem pozwanego wyłącznie na poczet należności głównej.

5/ nieważność postępowania w zakresie części żądania powoda ponad kwotę 83.131,89 zł, w związku z zasądzeniem tego roszczenia w ramach wyroku częściowego

Sądu pierwszej instancji z dnia 28 listopada 2000 r. i naruszenie tym samym art. 378 § 1 zd. 2 k.p.c. i art. 386 § 3 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 3 k.p.c.

We wnioskach kasacyjnych pozwany domagał się uchylecia wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, a w razie uwzględnienia zarzutu nieważności również odrzucenia pozwu ponad kwotę 83.131,89 zł oraz zasądzenia kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Na dochodzoną przez powoda, po pierwszej modyfikacji powództwa, kwotę 126.126,21 zł składały się kwota 107.948,21 zł pozostała z pierwotnego żądania po dokonaniu częściowej zapłaty przez pozwanego, oraz nowa kwota 18.178 zł stanowiąca należność z faktury nr (...). Wyrokiem częściowym Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powoda tę ostatnią należność oraz kwotę 24.816,12 zł, która w ustaleniach Sądu Apelacyjnego nie została wyspecyfikowana. Jak wynika z uzasadnienia zaskarżonego wyroku pozwany zapłacił powodowi na podstawie tego wyroku całą zasądzoną nim kwotę tj. 42.994,12 zł. Dokonane ustalenia nie wskazują daty dokonania jej zapłaty. Z opisu przebiegu sprawy, który przytacza Sąd Apelacyjny wynika nadto, że kolejna zmiana powództwa w dniu 19 marca 2001 r., kiedy to wartość dochodzonego przez powoda roszczenia określona została na kwotę 107.948,21 zł, była następstwem zaliczeń przez powoda wpłat dokonanych przez pozwanego w pierwszym rzędzie na odsetki. Motywy zaskarżonego wyroku nie dają jednak odpowiedzi na pytanie jakich konkretnie wpłat i z jakich tytułów zaliczenie to dotyczy, w szczególności, czy - jak podnosi to pozwany w kasacji - dotyczy to także należności zasądzonej wyrokiem częściowym w kwocie 24.816,12 zł.

W tej sytuacji, twierdzenie skarżącego, iż powód już po wyroku częściowym w dalszym ciągu domagał się zasądzenia tej kwoty, zaś Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem żądanie to uwzględnił, nie daje się zweryfikować pod względem zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy. Niemożliwe jest tym samym, w istniejącym stanie ustaleń, podjęcie przez Sąd Najwyższy oceny odnośnie do zasadności zarzutu nieważności postępowania w zakresie w jakim sprawa, o to samo co obecnie roszczenie, została już prawomocnie osądzona (art. 379 pkt 3 k.p.c.). Trafnie przy tym podnosi skarżący w uzasadnieniu tego zarzutu, że z wyliczenia różnicy między wynoszącą 126.126,01 zł kwotą roszczenia powoda zgłoszoną przed wyrokiem częściowym oraz kwotą 42.994,12 zł objętą tym wyrokiem, wynikałoby, że będące przedmiotem rozpoznania przez Sąd Apelacyjny powództwo nie powinno przekraczać kwoty 83.131,09 zł.

Zarzuty rozpoznawanej kasacji podlegają ocenie w oparciu o przepisy kodeksu postępowania cywilnego w ich brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania przez Sąd drugiej instancji (art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych - Dz. U. 2005 r. Nr 13, poz. 98).

W tym stanie prawnym nie można podzielić stanowiska skarżącego, który w ramach zarzutu naruszenia art. 232 k.p.c., kwestionuje co do zasady dopuszczalność przeprowadzenia przez sąd drugiej instancji - poza sytuacją przewidzianą w art. 381 k.p.c. - niewskazanego przez strony dowodu z urzędu. Także bowiem po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, dokonanej ustawą z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego... (Dz. U Nr 48, poz.554), przy istotnym wzmocnieniu zasady kontradyktoryjności, zachowany został cel postępowania cywilnego w postaci dążenia do wydania orzeczenia zgodnego z zastosowaną normą, to jest takiego , które odpowiada rzeczywistym okolicznościom sprawy. Sąd nie został więc pozbawiony inicjatywy dowodowej, która jednak oparta została na jego uznaniu, a nie jak poprzednio na obowiązku ustawowym (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2004 r., IV CK 24/03, OSNC 2005 r. nr 3, poz. 45).

Ramy swobodnej oceny dowodów (art. 233 § 1 k.p.c.) wyznaczają wymagania prawa procesowego, zasady doświadczenia życiowego, reguły logicznego rozumowania, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych, a rozważając ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.

W świetle powyższych dyrektyw dokonana przez Sąd Apelacyjny ocena dowodów przedstawia się jako wadliwa. Słusznie podnosi skarżący, iż dokonany przez Sąd Apelacyjny wybór dowodów polegający na przyznaniu dowodowi z opinii biegłego zasadniczego i w istocie przesądzającego o wyniku rozstrzygnięcia znaczenia nie został poprzedzony rozważeniem w sposób wszechstronny zebranego w sprawie materiału dowodowego. Sąd ten pominął bowiem dowód z dokumentu potwierdzenia sald wystawionego przez stronę powodową na dzień 31 grudnia 1999 r., który doręczony pozwanej stanowił, w jej ocenie, stanowcze i ostateczne, a więc nie podlegające zmianie oświadczenie powoda potwierdzające sposób zachowania dotychczasowych wpłat pozwanego. W rezultacie, podzielić należy ocenę pozwanego, iż prawidłowość ustaleń Sądu Apelacyjnego w zakresie niezbędnym dla właściwego zastosowania art. 451 § 1

zd. 2 nasuwa poważne wątpliwości. Już z tej przyczyny, zarzut kasacyjny naruszenia powołanego przepisu jest uzasadniony.

Zgodnie z regułami zarachowania, które określa art. 451 k.c. na wypadek, gdy dłużnik ma względem tego samego wierzyciela kilka długów tego samego rodzaju wynikających z różnych tytułów w sytuacji i gdy spełnione świadczenie nie wystarcza na zaspokojenie wierzyciela w całości (a strony nie umówiły się inaczej) o zaliczeniu go na określony dług decyduje wola dłużnika wyrażona przy spełnieniu świadczenia (§ 1 zd. 1). Oświadczenie w przedmiocie zarachowania dłużnik powinien złożyć najpóźniej przy przyjęciu pokwitowania, w którym wierzyciel zaliczył świadczenie na jeden z długów (§ 2). Jeżeli bowiem dłużnik nie dokonał do tego czasu zarachowania, może to uczynić wierzyciel w pokwitowaniu. Przyjęcie pokwitowania, w którym wierzyciel zaliczył wpłatę na poczet jednego z długów wyłącza uprawnienie dłużnika do domagania się zmiany zarachowania. Swoboda wyboru dłużnika jest ograniczona w sytuacji określonej w zd. 2 § 1, który zezwala wierzycielowi na zarachowanie, nawet wbrew woli dłużnika, zapłaty w ramach danego długu, najpierw na poczet należności ubocznych, a potem dopiero na poczet należności głównej. Zarachowaniu takiemu dłużnik nie może się sprzeciwić. Po przyjęciu przez dłużnika pokwitowania, na którym wierzyciel zarachował wpłatę - przypadającą według wskazania dłużnika na poczet należności głównej - na zaległe należności uboczne wyłączona jest możliwość zmiany sposobu jej zarachowania przez wierzyciela, przez zaliczenie wpłaty na poczet należności głównej. Wierzyciel może natomiast uchylić się od skutków prawnych tego oświadczenia z powołaniem się na przepisy o wadach oświadczenia woli (art. 82 i nast. k.c.).

Powyższe wskazania co do wykładni art. 451 k.c. określają kierunek niezbędnych ustaleń oraz rozważań, których pominięcie przez Sąd Apelacyjny skutkujące jego naruszeniem, czyni uzasadnionym wniosek kasacyjny o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W tej sytuacji nie zachodzi potrzeba rozważania przez Sąd Najwyższy zarzutu naruszenia przepisu art. 5 k.c., który z racji jego wyjątkowego charakteru może być stosowany dopiero wówczas, gdy nie można inaczej zabezpieczyć interesu osoby zagrożonej wykonaniem prawa podmiotowego innej osoby.

Wyrok znajduje podstawę w przepisach art. 393¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 3 powołanej uprzednio ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r.